

IQTISODIY TIZIMLAR VA MULKCHILIK MUNOSABATLARI

Urinboyeva Yulduz Pirnazarovna - i.f.f.dok., dotsent

Bozorov Jamshid Mirzaqul o'g'li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada inflyatsiya va anti inflyatsiya haqida so'z yuritilgan.*

Аннотация: *В этой статье говорится об инфляции и антиинфляции.*

Annotation: *This article discusses inflation and deflation.*

Kalit so'zlar: *Inflyatsiya, talab inflyatsiyasi, taklif inflyatsiyasi, Sarf xarajatlar inflyatsiyasi, Anti-inflyatsiya*

Ключевые слова: *Инфляция, Инфляция спроса, Инфляция предложения, Инфляция потребительских расходов, Антиинфляция*

Key words: *Inflation, demand-pull inflation, supply-pull inflation, Cost-push inflation, Anti-inflation*

Inflyatsiya - bu umumiy narxlar darajasining oshishi va pulning xarid qobiliyatining pasayishi jarayoni. U iqtisodiy o'sish, iste'molchilar talabining ortishi yoki ishlab chiqarish xarajatlarining ko'tarilishi kabi omillar tufayli yuzaga kelishi mumkin. Yuqori inflyatsiya iqtisodiy beqarorlikka olib kelib, aholi farovonligini pasaytiradi, chunki odamlar pulini sarflashda ehtiyot bo'lishlari kerak.

Inflyatsiya (lot. inflatio — shishish, bo'rtish, ko'tarilish), **pulning qadrsizlanishi** — tovar-pul muvozanatining buzilishi natijasida muomalada xo'jalik aylanmasi ehtiyojlaridan ortiq darajada qog'oz pullar miqdorining ko'payib ketishi, pul massasining tovarlar massasidan ustunligi natijasida tovar bilan ta'minlanmagan pullarning paydo bo'lishi. Inflyatsiya birinchi galda sifati yaxshilanmagan holda tovarlar va xizmatlar narxining ko'tarilishi ko'rinishida, shuningdek, oltin va chet el valyutasining milliy valyutaga nisbatan qimmatlashishi shaklida yuz beradi. Tovar ishlab chiqarishning to'lov qobiliyatiga ega talab o'sishidan ortda qolishi, bozorda

talabga javob bermaydigan tovarlarning ko'payib ketishi, byudjet kamomadlarini qoplash uchun qo'shimcha pul emissiyasi, investitsiyalarni emissiya hisobidan moliyalashtirish, monopol narxning mavjudligi, narxni oshib ketishidan hadiksirab tovarlarni keragidan ortiq xarid etish, mamlakatga qadrsizlangan chet el valyutasining ko'plab kirib kelishi va boshqa omillar Inflyatsiyani yuzaga keltiradi. Inflyatsiya jarayoni narxlarning o'sishi, yalpi talabning yalpi taklifdan oshib ketishi, makroiqtisodiy beqarorlik natijasidir. "Inflyatsiya" termini dastlab 1861—1865-yillarda Shimoliy Amerikada, so'ngra Fransiya va Germaniyada qo'llangan.

Inflyatsiya pul qadrsizlanishini bildiradi. Inflyatsiya har yili rivojlangan davlatlarda o'rtacha 7 % tashkil etadi. Barcha iqtisodiy aloqalar inflyatsiyani hisobga olgan holda amalga oshiriladi.

Talab inflyatsiyasi

Talab inflyatsiyasi - bu iqtisodiyotda yalpi talabning keskin oshib ketishi va uni ishlab chiqarishning real hajmi bilan qondirish mumkin bo'lmay qolishi hisoblanadi. Ortiqcha talab - narxlarning oshib ketishiga sabab bo'ladi. Narxlar oshganda foydaning oshirishga imkon tug'iladi. Shunda ishlab chiqaruvchilar ishlab chiqarishni kengaytib, qo'shimcha ishchi kuchi yollashadi, ishsizlik darajasi pasayadi va buning oqibatida ish haqi oshadi, lekin, kelajakda talabning yanada oshishiga va narxlarning ko'tarilishiga olib keladi.

Sarf xarajatlar inflyatsiyasi

Bu yerda ikki xil dastlabki holat bo'lishi mumkin, ish haqi oshishi (kasaba uyushmalarining yoki ishchilarning talabi natijasida) yoki xom ashyo va yoqilg'ining (import narxlarining oshishi, qazib chiqarish shartlarining o'zgarishi, transport xarajatlarning oshishi va boshq.) qimmatlashishi natijasida sarf xarajatlar inflyatsiyasi kelib chiqadi.

Anti-inflyatsiya - inflyatsiyani boshqarish yoki kamaytirish chora-tadbirlaridir. Odatda, markaziy banklar foiz stavkalarini oshirish, moliyaviy nazoratni kuchaytirish yoki hisobda qo'ziqorin bilanoq turli iqtisodiy siyosatlarni qo'llash orqali

inflyatsiyani nazorat qilishga harakat qiladilar.

Anti-inflyatsiya - inflyatsiyaga qarshi qilingan faoliyat yoki chora-tadbirlar to'plamidir. U iqtisodiy barqarorlikni saqlash maqsadida amalga oshiriladi. Anti-inflyatsiya strategiyalari bir nechta asosiy usullarni o'z ichiga oladi:

1. Foiz stavkalarini oshirish - Markaziy banklar pul massasi va iste'mol talabini kamaytirish uchun foiz stavkalarini oshirishi mumkin. Bu, kredit olishni qiyinlashtiradi va sarf-xarajatlarni kamaytiradi.

2. Moliyaviy nazorat - Davlat moliyaviy ta'sirni kuchaytirish, masalan, mablag'larning oqimini nazorat qilish orqali inflyatsiyani cheklashga harakat qiladi.

3. Vaqtinchalik narxlarni nazorat qilish - Ba'zi mamlakatlarda, ma'lum mahsulotlar narxlariga cheklovlar qo'yish inflyatsiya haqida vaqtinchalik chora sifatida qo'llaniladi.

Anti-inflyatsiya siyosatlari iqtisodiy o'sishga o'tkir ta'sir ko'rsatishi mumkin, shuning uchun ularni muvozanatli va ehtiyotkorlik bilan amalga oshirish zarur. Inflyatsiya bilan kurashishda har bir davlat o'ziga xos strategiyalarni tanlaydi. Katta inflyatsiya qisqa muddatda iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishi mumkin, ammo uzoq muddatda barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun uni nazorat qilish zarur.

Mavzu yuzasidan testlar:

1. Inflyatsiya nima?

- A) Narxlarning pasayishi
- B) Narxlarning o'sishi
- C) Iqtisodiy o'sish

2. Qaysi ko'rsatkich inflyatsiyani o'lchashda ishlatiladi?

- A) Yalpi ichki mahsulot
- B) Narx indeksleri
- C) Ishsizlik darajasi

3. Inflyatsiya darajasini oshirish qanday natijaga olib kelishi mumkin?

- A) Pulning qiymati oshadi
- B) Pulning qiymati pasayadi
- C) Iqtisodiyot barqaror bo'ladi

4. Anti-inflyatsiya siyosatining bir asosiy maqsadi nima?
 - A) Narxlarni oshirish
 - B) Iqtisodiy o'sishni tezlashtirish
 - C) Narxlarni nazorat qilish
5. Qaysi organ inflyatsiyaga qarshi kurashish uchun mas'ul?
 - A) Markaziy bank
 - B) Moliya vazirligi
 - C) Oliy majlis
6. Inflyatsiyaning turli turlari qaysilar?
 - A) Talab inflyatsiyasi
 - B) Taklif inflyatsiyasi
 - C) Ikkalasi ham
7. Inflatsiyaga qarshi qaysi chora ko'riladi?
 - A) Foiz stavkalarini kamaytirish
 - B) Foiz stavkalarini oshirish
 - C) Pul massasini oshirish
8. Qayta moliyalashtirish stavkasi nima?
 - A) Markaziy bankning aktivlari
 - B) Banklarning Markaziy bankdan kredit olish narxi
 - C) Inflyatsiyaning o'sish ko'rsatkichi
9. Narxlar nazorati qanday oqibatlariga olib kelishi mumkin?
 - A) Qisqa muddatli barqarorlik
 - B) Uzluksiz iqtisodiy o'sish
 - C) Qora bozor rivoji
10. Inflyatsiya darajasi yuqori bo'lsa, bu:
 - A) Iste'molni oshiradi
 - B) Iste'molni kamaytiradi
 - C) Ish o'rinlarini ko'paytiradi
11. Qaysi holat inflyatsiyani oshirishi mumkin?
 - A) Ishsizlikning kamayishi

- B) Innovatsiyalar
 - C) Pul massasi kamayishi
12. Natijalar inflyatsiyasi nima?
- A) Mahsulotlarning narxlaridagi o'zgarish
 - B) Utqazma qiziqish
 - C) Davlat byudjetini oshirish
13. Anti-inflyatsiya chora-tadbirlari nimani o'z ichiga oladi?
- A) Narxlarni kontrol qilish
 - B) Iqtisodiy o'sishni cheklash
 - C) Xarajatlarni oshirish
14. Ikkita inflyatsiya turini ayting.
- A) Kichik va katta
 - B) Yuqori va past
 - C) Giper va talab
15. Narxlarning ko'tarilish sababi nima?
- A) Iqtisodiy barqarorlik
 - B) Talabning ortishi
 - C) Xavfsizlik yuritish
16. Narxlar nazorati qanday muammolar keltirib chiqarishi mumkin?
- A) To'lov reytingi pasayishi
 - B) Ta'minotning kamayishi
 - C) Iste'mol faoliyatining oshishi
17. Inflyatsiya ko'rsatkichi 2 % bo'lsa, bu ...
- A) Narxlar har yili 2 % oshadi
 - B) Narxlar har yili 2 % pasayadi
 - C) Iqtisodiy o'sish bo'lmaydi
18. Anti-inflyatsiya siyosati uchun qanday vositalar mavjud?
- A) Pul-kredit siyosati
 - B) Olmayotgan siyosati
 - C) Tegishli soliq siyosati

19. Giperinflyatsiya qachon sodir bo'ladi?

- A) 50 % dan yuqori inflyatsiya
- B) 10 % dan yuqori inflyatsiya
- C) 2 % dan yuqori inflyatsiya

20. Inflyatsiyaning asosiy sababi nima?

- A) Talab va taklifning muvozanatizligi
- B) Narxlar nazorati
- C) Moliyaviy tahlil

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. "Iqtisodiyot: Boshlang'ich Darslik" - Gregory Mankiw: Bu darslik iqtisodiyotni o'rganishdan boshlang'ich darajada o'qish uchun mo'ljallangan. Uning ko'rsatmalari iqtisodiy tizim, bozorlar, sarmoya tizimi va moliyaviy siyosat muammosi haqida o'quvchilarga tushuntiradi.
2. "Iqtisodiyot: Prinsiplari va Muammolari" - Frank & Bernanke: Ushbu kitob fundamental iqtisodiyot prinsiplari va muammosi bo'yicha o'qish uchun mo'ljallangan. Iqtisodiy tizim, moliyaviy siyosat, bozorlar va uning muhim konseptlari haqida tushunchalar beradi.
3. "Iqtisodiy Infrastruktura va Bozor Turmush Tarzlarini o'zgartirish" - Douglas C. North: Bu kitob iqtisodiy tizim va bozorlar orasidagi munosabatlarni, tarixgar